

NÂZİM HİKMET VE MAHMÛD DERVÎŞ'İN ŞİİRLERİNDE ORTAK TEMALAR: SÜRGÜN, HAPİSHANE VE VATAN ÖZLEMİ

Nurullah YILMAZ*

Özet: Bu çalışmada, Türk şiirinin önde gelen isimlerinden Nâzım Hikmet ile modern Filistin şiirinin tanınmış isimlerinden Mahmûd Dervîş'in şiirleri karşılaştırılarak "sürgün", "hapis" ve "vatan özlemi" temaları bağlamında ortak noktalar tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Mahmud Derviş, Nazım Hikmet, sürgün, hapis, vatan özlemi.

THE COMMON THEMES IN NAZIM HIKMET AND MAHMOUD DARWISH'S POEMS: EXILE, PRISON AND NOSTALGIA

Abstract: In this article, the poems of Mahmoud Darwish, one of the famous poets of the modern Palestinian poetry, and Nazım Hikmet one of the leading poets of modern Turkish poetry, are compared in the context of "exile", "prison" and "nostalgia" themes and then it is tried to find the common points.

Keywords: Mahmoud Darwish, Nazım Hikmet, exile, prison, nostalgia.

GİRİŞ

İki edebî yapıtın karşılaştırılmasında önemli olan hangi yazarın kimden etkilendiği değil, ortak ve farklı yönlerin ortaya çıkarılmasıdır. Çünkü okuyucuya bu tarz bir bakış açısı sunmak, okuyucunun edebî açıdan ufkunun genişlemesine yol açacaktır.¹ Kaldı ki ister doğu, ister batı orijinli olsun ortak amaçlar doğrultusunda verilen eserler evrensel kültürel değer olması bakımından her zaman birbirlerinin tamamlayıcısı olmuşlardır. Düşünceler arasındaki ilişkiyi incelerken dil ve yapısal benzerliğin yanı sıra, etkileme veya etkilenme açısından önemli olan bir diğer husus, yazarın bakış açısıdır.² Bu nedenle etkileme hususunu söz konusu etmeye-

* Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları (nrhylmaz@hotmail.com).

1 Gürsel Aytaç, *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, Say Yayınları, İstanbul, 2003, s. 178.

2 Kâmil Aydın, *Karşılaştırmalı Edebiyat Günümüz Postmodern Bağlamında Algılanışı*, Birey y -

rek büyük yazarlar arasında serbest karşılaştırmalara girişmek, bütün insanlığın birleştiği sosyal olguları veya ortak değerleri ortaya çıkarmaya çalışmak edebî aktivite açısından öncelikli tutumu teşkil etmelidir.³ Çünkü, bir toplumda yaşamış olan herhangi bir yazar veya şairi belli bir akıma bağlamak imkânsız olduğu gibi, tesir araştırması yapmak ta son derece güçtür.⁴

Edebiyatın yurt sınırlarını aşmasında kuşkusuz göç, sürgün vb. sosyal gerçekler önemli rol oynamıştır. Bu bakımdan gerek kendi kuşağı, gerekse kendisinden sonraki genç kuşakta gençlik ve öğrenci hareketlerinin sembolü olarak algılanan, 1968 kuşağı arasında “Devrimci şair” nitelemesi yapılan Nâzım Hikmet⁵ ile ömrünün tamamını İsrail işgali altındaki Filistin topraklarının işgalden kurtulması ve halkın özgürlüğe kavuşmasına adanmış için kendisine “Direniş şairi” unvanı verilen Mahmûd Dervîş⁶’in iç içe girmiş olan şairlikleri ile siyasal yaşamları belli noktalarda kesişmektedir. Bu bağlamda Nâzım Hikmet ile Mahmûd Dervîş’in şiirlerinde geçen “sürgün” kavramı güçlü bir ortak payda olarak algılanabilir. Çünkü, her iki şair sürgünlük halini bir yazma biçimine dönüştürerek ait oldukları milletlerin edebiyatına büyük katkı sunmuşlardır.

Modern Arap şiirinin sembol ismi Dervîş, kendisini etkileyen Batılı şairler

yıncılık, 2. Baskı, İstanbul, 2008, s. 68.

3 İnci Enginün, *Mukayeseli Edebiyat*, 2. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1999, s.17.

4 Zeynep Kerman, *Yeni Türk Edebiyatı İncelemeleri*, Dergâh yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2009, s.411.

5 1901 yılında Selanik’te doğdu. 1919 yılında Bahriye Mektebi’ni bitirdikten sonra stajyer subay olarak göreve başladı. Fakat sağlık sorunları nedeniyle askerlikten çıkartıldı. 1921 yılında Milli Mücadele’ye katılmak üzere Anadolu’ya geçti. Kısa süre Bolu’da öğretmenlik yaptıktan sonra aynı yıl Moskova’ya gitti. Burada Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi’nde okudu. 1938 yılında Donanmayı isyana teşvik suçlamasıyla 28 yıl hapis cezasına çarptırıldı. 1950 yılında çıkan Genel Af yasasından yararlanarak serbest kaldı. Askerliğine karar alınması nedeniyle 1951 yılında tekrar Moskova’ya gitti. Ardından Türk vatandaşlığından çıkartıldı. 3 Haziran 1963 yılında Moskova’da öldü. Ölümüne kadar Komünizm propagandası çerçevesinde pek çok ülkeye seyahat etti, konferanslar verdi ve şiirlerini okudu. 1965’ten itibaren çeşitli basımları yapılan yapıtları Yapı Kredi Yayınları tarafından yeniden gözden geçirilerek “külliyât” şeklinde yayımlanmaktadır.

6 1941 yılında Filistin’in Akka şehrine bağlı Berve köyünde doğdu. 1948 yılında işgalci İsrail a -kerlerinin köyünü buldozerlerle yerle bir etmesi nedeniyle ailesi ile birlikte bir daha geri dönmek üzere köyünü terk etti. Bir yıl sonra ailesi geri döndüğünde Deyru’l-Esed’ denen bir yere yerleşti. Üniversite öğrenimi için 1970 yılında Moskova’ya gitti. Bir yıl sonra öğrenimini yarıda keserek Mısır’ın başkenti Kahire’ye döndü. 1972 yılında Beyrut’a giderek Filistin Kurtuluş Örgütü’ne katıldı. 1982 yılında FKÖ Beyrut’tan çıkartılınca o da geçici olarak Kıbrıs’a gitti. 1984 yılında Tunus’a giderek 1987 yılında burada ilan edilen sürgündeki Filistin Hükümeti’nin kurulması çalışmalarına katıldı. 1991 yılında Paris’e gitti. Uzun süre Paris’te yaşadıkdan sonra 1996 yılında işgal altındaki Filistin topraklarındaki Ramallah kentine döndü. 2008 yılında burada öldü.

arasında Lorca, T. S. Eliot, Neruda, Cavafis, R. Char, gibi isimleri sayarken Nâzım Hikmet'in adını da vermiş, bu isimlere gönül borcu olduğunu açıkça belirtmiş, aynı zamanda hiçbir şairin bir başka şairden etkilenmekten kendini uzak tutamayacağını söyleyebilme açık yürekliliğinde bulunabilmiştir.⁷ Vatan özlemini dile getirdiği "Kermel'den İniş" adlı şiirinde bizzat Nâzım Hikmet'in adını anmış olması⁸ ona duyduğu hayranlığının itirafı olarak kabul edilebilir.

Gerek tema, gerekse şekil ve üslup bakımından birçok noktada örtüşmekle birlikte her iki şairin şiirlerinin ortak özelliği, "sürgün" ve "hapis" olmak üzere iki ana tema üzerinde kesiştiği görülür.

Sürgün ve Vatana Özlem

1921 yılı Eylül ayında yakın arkadaşı Vâlâ Nurettin ile kendi ifadeleriyle, sosyalizmi incelemek için Batum üzerinden Moskova'ya geçen Nâzım Hikmet, Rusya hakkında kendilerine anlatılanlarla Moskova'da gördüğü manzara karşısında hayal kırıklığı yaşar. Bir süre sonra Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'ne yazılır. Bir taraftan Marks, Engels ve Lenin'in kitaplarını okuyarak komünizmin siyasal ve ekonomik teorisini öğrenmeye çalışırken diğer taraftan Komünist Partisi'nde aktif görev alarak toplantı ve mitinglere katılır. Üç yıl sonra gizlice tekrar yurda döner. 1925 yılında Türkiye Komünist Partisi kapatılıp üyeleri hakkında tutuklama kararı çıkınca tekrar Moskova'ya kaçar. Cezası affedilince 1928 yılında tekrar yurda döner. Bu sefer Deniz Harp Okulu öğrencileri arasında komünizm propagandasını yaymak suçundan 15 yıl hapse mahkûm edilir. 13 yıl cezaevinde yattıktan sonra 1950 yılında çıkartılan af ile serbest kalır. Fakat o 1951 yılında yasa dışı yollardan üçüncü kez Moskova'ya kaçar. 1963 yılında Moskova'da ölür.⁹

Sürgünde yaşayan bir şair olarak Nâzım Hikmet, 1951-1959 yılları arasında kaleme aldığı ailesine ve vatanına duyduğu özlem dolu şiirlerini "Yeni Şiirler" adlı şiir kitabında toplamıştır. Söz konusu yıllar arasında, sosyalizm propagandası çerçevesinde halkları aydınlatma amacıyla Avrupa ülkelerine düzenlenen turnelerde her gittiği şehri Anadolu ile kıyaslaması, içindeki sıla özlemini iyice depreştirmiştir. Vatanından uzak, gurbette yaşayan bir insan ve içi sıla hasretiyle

7 Selahattin Yıldırım, *Bu Dünyadan Mahmud Derviş de Geçti, Şiirleri, Bir Söyleşi Gibi*, <http://syildirim-salah.blogspot.com/>, s. 32.

8 Mahmûd Dervîş, *Uhibbuki Ev Lâ Uhibbuki*, Dîvânü A'mâli'l-ülâ-2, Riad El-Rayyes Books S.A.R.L., Beyrut, 2009 s.118.

9 Esra Kara, *Bir Sürgün Olarak Nâzım Hikmet ve Yurt Dışındaki Hayatı*, Hece Aylık Edebiyat Değişisi, Türkçenin Sürgün Şairi Nâzım Hikmet Özel Sayısı, Yıl: II, Sayı 121, Ocak 2007, s. 147-156.

dolu vatansever bir şair olarak yazdığı aşağıdaki dizelerinde memleket hasretini dile getirmektedir:¹⁰

*“Memleketim, memleketim, memleketim,
Ne kasketim kaldı senin ora işi
Ne yollarını taşımış ayakkabım,
Son mintanın da sırtımda paralandı çoktan,
Şile bezindendi.
Sen şimdi yalnız saçımın akında,
Enfarktunda yüreğimin,
Alnımın çizgilerindesin memleketim*

Memleketim,

Memleketim...”¹¹

Doğum yeri olan Hayfa şehriden ailesi ile birlikte İsrail işgal güçleri tarafından bir gece yarısı zorla evlerinden çıkartılıp “yersiz yurtsuz”¹² bırakılan Mahmûd Dervîş, henüz altı yaşındayken ailece mülteci durumuna düştükleri anda tam anlamıyla “sürgün” gerçeği ile yüzleşmiştir. Genç Mahmûd, on yıllık bir ayrılıktan sonra Lübnan’dan geri döndüğünde köyünün İsrail buldozerleri tarafından çıplak bir araziye dönüştürüldüğünü görünce büyük bir şok yaşar. O artık Filistin’de Filistinli bir sığınmacıdır. Ona verilen bu isim, ömrünün bundan sonraki bölümünde adeta İsrail askerleri ile köşe kapmaca oynamasına neden olacaktır. Çünkü, kendi öz vatanına bile kaçak yollardan girmektedir. Bu arada 1970 yılının hemen başında eğitim amacıyla Moskova Üniversitesi’ne gider. Fakat orada umduğunu bulamaz. “Bana vaat edilen cennette yaşamaktansa kendi cehennemime dönmeyi yeğlerim.” diyerek işgal altındaki vatanına geri döner.¹³ 1971 yılı başlarında Kahire’ye gider.

10 Dinçer Ateş, *Nazım Hikmet’te Bir İz Olarak Anadolu ve Memleket*, Hece Aylık Edebiyat Dergisi, Türkçe’nin Sürgün Şairi Nâzım Hikmet Özel Sayısı, Yıl: II, Sayı 121, Ocak 2007, s. 342.

11 Nâzım Hikmet, *Yeni Şiirler*, Adam Yay., İstanbul, 1987, s. 139.

12 Said, W. Edward, *Entelektüel Sürgün, Marjinal, Yabancı*, İngilizceden çeviren Tuncay Birkan, Ayrintı Yayınları, İstanbul, 1995; *Yersiz Yurtsuz*, İletişim Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 2010.

13 Ahmed Hasan, *Şâ’iru’l-Mukâveme Mahmûd Dervîş*, Dâru’l-Fârûk Lil İstismârât ve’s-Sekâfe, I. Baskı, Kâhire, 2008s. 19-20.

Fakat burada da uzun süre kalamayan Dervîş, 1972-1982 yılların arasında Beyrut'ta kalır. Filistinli mültecilere karşı İsrail'in gerçekleştirmiş olduğu Sabra ve Şatila katliamının şok etkisiyle Beyrut'u terk edip kısa bir süre için Şam'a geçen Dervîş, Filistin üst düzey yöneticileriyle çıktığı dramatik bir yolculuk sonunda kendini Tunus'ta bulur. Burada, sürgündeki Filistin devletini kurma çalışmalarında aktif görev alır. Yaklaşık üç yıl burada kaldıktan sonra, 1985-1996 yılları arasında 10 yıl kesintisiz Paris'te kalan Dervîş, 1996'da işgal altındaki Filistin topraklarına geri döner ve ölümüne kadar geçen zaman dilimini de Filistin'in Ramallah kentinde İsrail işgal güçlerinin denetimi altında tamamlar.

Ülkesine duyduğu özlemi dile getirmiş olduğu "Dilenci" adlı şiirinde Dervîş, anlam unsurundaki benzerliğin yanı sıra, kullanmış olduğu kafiye sistemi ile de Nâzım Hikmet'i andırmaktadır:

Memleketim uzak
Buharlaşıp gitti benden toprağı onun
İçime doğru benim
Görmüyorum onu.
 .....
Gölge ve su bilmez ihaneti
Ve kırılmayı
Ne hatırlarlar
Ne de unuturlar
Fakat... Niçin?
Niçin durdu plak?
Kim kırdı plağı?
Niçin dönüyor kendi kendine:
Memleketim uzak
Memleketim
Memleketim
*Memleketim*¹⁴

14 Mahmûd Dervîş, *Uhibbuki Ev Lâ Uhibbuki*, Dîvânu A'mâli'l-ülâ-2, s.89.

“Kermel’den İniş” adlı şiirinde “Girdiriniz beni kayıp cennete/ Haykırayım Nâzım Hikmet gibi:/ Ah...Memleketim!...”¹⁵ şeklinde seslenirken, memleket hasreti bağlamında kendisini Nâzım Hikmet ile özdeşleştirmiş olan Mahmûd Dervîş, özellikle sürgün konusunda Nâzım Hikmet’in hayatı ve yaşadıkları ile kendi hayatını bağdaştırmış olduğu izlenimini vermektedir.

“Hüdhüd” şiirindeki “Özlemdir yeri sürgünün... Bir sürgün yeridir, bu kalbin içi”¹⁶ söyleminde Dervîş, sürgünün mutlaka kendi topraklarından, toplumundan ve değerlerinden koparılıp uzak yerlere gönderilmesi demek olmadığını, aksine insanın kendi toprağında da sürgün hayatı yaşayabileceğine vurgu yapmıştır. Dünyanın neresinde olursa olsun, kurulu düzen ile barışık bir sanatçının yaratıcı olamayacağı temel mantığından hareketle, ancak zorlayıcı şartlar nedeniyle sürgün hayatının, yaratıcılık ve üretkenlik bağlamında olumlu bir katkı sağlayıcı rolü olduğunu göz ardı etmemek gerekir.

Nâzım ve Dervîş, siyasal yaşamlarında olduğu gibi, sanat yaşamlarında da “sürgün” olgusunun gölgesi altında kalmış olmalarına rağmen, bu iki sembol şairin şiirleri, sürgün nedeniyle dar bir coğrafyada sınırlı kalmamış, aksine onlara sanatsal alanda evrensel bir boyut kazandırmıştır. Bu noktadan hareketle, Nâzım ve Dervîş’in, asıl vatanlarından uzak olmalarının yanı sıra, gerçek sürgünü kendi iç dünyalarında yaşamış iki şair olduğunu söyleyebiliriz.

Üçüncü ve son kez Moskova’ya gidip, 1963 yılında ölünceye kadar 12 yıl aralıksız burada kalan Nâzım, bu süre içinde sürgün ve memleket hasretini üçüncü eşi Münevver’e yazdığı mektuplarında dile getirmiştir. Özellikle propaganda amaçlı çıktığı Orta Avrupa ülkelerini kapsayan gezileri çerçevesinde bu ülkelerin şehirlerinin güzelliklerini anlatırken bile, bazen üstü kapalı bazen açık bir şekilde memleket özlemine vurgu yapmıştır.

“Münevverden Mektup Aldım Diyor ki” adlı şiirinde eşi Münevver’in ağzından kaleme aldığı aşağıdaki dizelerinde Nâzım, Münevver’in doğduğu şehir olan Sofya’dan bahseder:

Sofya nasıl şehir?

Dinlerdim anamdan,

Sofya ufacıkmuş,

büyümüştür;

15 Mahmûd Dervîş, *Uhibbuki Ev Lâ Uhibbuki*, Dîvânu A‘mâli’l-ûlâ-2, s.118.

16 Mahmûd Dervîş, *Hudhud*, Dîvânu’l-A‘mâli’l-ûlâ-3, s.258.

*düşün,
 kırk beş sene geçmiş.
 Bir Park Boris varmış o zaman.
 Dadım sabahları götürürmüş beni.
 Sofya'nın en büyük parkı olacak.
 Belki rastlarsın önünde oynadığım sıraya.
 Ama sıralar kırk yıl dayanmaz ya,
 En iyisi ağaçlar,
 ağaçlar anılardan uzun yaşar...
 Git orda en yaşlı kestane ağacının altında otur bir gün.
 Her şeyi unut,
 ayrılığımızı bile,
 sade beni düşün...¹⁷*

Daha sonra ise “Münevver’e Mektup Yazdım Dedim ki” adlı kısa bir şiir kaleme almış ve sorduğu sorulara verdiği cevapta Nâzım, Sofya’dan gıpta ile bahsederken bile kendi memleketine olan özlemini dile getirmiştir:

*Ağaçlar duruyor, eski sıralar ölmüş.
 “Park Boris”, “Hürriyet Parkı” olmuş.
 Sade seni düşündüm kestanenin altında,
 Sade seni, yani Memed’i
 Sade seninle Memed’i, yani memleketi...¹⁸*

Sürgün bağlamında Nâzım Hikmet’in yaşadığı duyguların aşağı yukarı benzerini yaşayan Dervîş, “Sürgünden Mektup” adlı şiirinde, sanki sürgünü kaderinin

17 Nâzım Hikmet, *Yeni Şiirler (1951-1959) Şiirler 6*, Yapı Kredi Yayınları, 10. Baskı, İstanbul, Nisan 2010, s.131.

18 Nâzım Hikmet, *a. g. e.*, s.132.

değişmez bir olgusu şeklinde algılamaktadır:

*Selamlarımı yolluyorum.. Öpüyorum
Yok söyleyecek bir sözüm bundan sonra,
Nereden başlayayım? .. Nerede bitireyim?
Akıp gidiyor zaman sınırsız
Gurbetimdeki her şey
Bir erzak, içinde kuru bir ekmek ve sevgi
Ve bir defter; taşıyor benim taşıdığım bazı şeyleri
Tükürdüm sayfalarına içimi daraltan kini
Nereden başlayayım?
Söylenmiş olan ve yarından sonra söylenecek her şey
Bitiremez kucaklamayı ... Veya bir ele dokunuşu
Geri döndürülmez garip memleketine
Yağdırılmaz yağmurlar
Bitirilmez tüy
Kanadında kayıp bir kuşun..
Nereden başlayayım
Selam ediyorum... Öpüyorum...
Diyorum ki radyoya... Söyle ona ben iyiyim
Diyorum ki serçeye
Eğer karşılaşırsan ey kuş
Unutma beni ve söyle: Ben iyiyim
Ben iyiyim
Ben iyiyim
Hâlâ gözümde bir ışık var!
Hâlâ gökyüzünde bir ay ışığı!*

*Ve eski elbisem, şu ana kadar, dayandı
Yırtıldığı halde etrafı
Fakat ben yamaladım onu... Giyilecek durumda hâlâ
.....
Anneciğim ah anneciğim.
Kime yazdım ben bu kâğıtları
Hangi postacı götürecekt onları?
Tutuldu kara ve deniz yolu ve ufuklar...
Ve sen anneciğim
Babam ve kız kardeşim, ailem, arkadaşlar...
Belki siz sağsınız
Belki de ölü
Belki benim gibisiniz isimsiz
Ne kıymeti var insanın
Vatansız
Bayraksız
Adressiz
Ne kıymeti var insanın?¹⁹*

Nâzım Hikmet, Moskova'da sürgün günlerinin son evresini geçirdiği sırada, ölmeden kısa süre önce yazmış olduğu son şiirlerinden birinde memleket hasretini şu şekilde dile getirmektedir:

*Engels'i hatırladım
Ne güzel şey külümüzün okyanusa savrulması.
Ama ben, çam tahtasından bir tabutta
Anadolu yaylasında gömüleyim istiyorum.*

¹⁹ Mahmûd Dervîş, *Evrâku'z-Zeytûn*, Divânu'l-A'mâlî'l-ûlâ-1, s. 41.

*Yaylamıza kiraz vakti,
Ayrı ayrı gemilerden,
Konuk gelsin gemiciler.
Söylesinler ayrı ayrı denizlerin
Aynı büyük türküsünü²⁰*

Nâzım'ın yukarıdaki dizelerinde dile getirmiş olduğu benzer duygulara, Mahmûd Dervîş'in "Şimdi Sürgünde" adlı şiirinde de rastlamaktayız. Yaşamı boyunca tüm zorlukları sineye çektiği gibi, ölümü de sineye çekmeye hazır olduğu izlenimini vermektedir:

*Şu an, sürgünde... Evet evde,
Altmışında hızlı bir ömrün
Yakıyorlar kandili senin için
*
İçini ferah tut olanca sükûnetinle
Çünkü başıboş bir ölüm yolunu kaybettirdi
Aşırı kalabalıktan dolayı... Ve geciktirdi seni
*
Gereksiz bir ay ışığı ören yerlerinde
Güler sana bir aptal gibi
İnanma yaklaştığına onun karşılamak için seni
O, eski görevinde, Mart ayı gibi
Yeni girmiş... Geri verdi ağaçlara nostaljik isimleri
Ve göz ardı etti seni²¹*

---

20 Nâzım Hikmet, *Yeni Şiirler (1951-1959) Şiirler 6*, Yapı Kredi Yayınları, 10. Baskı, İstanbul, Nisan 2010, s.62.

21 Mahmûd Dervîş, *Ke Zehri'l-Levz Ev Eb'ad*, el-A'mâlu'l-Cedîdetu'l-Kâmile-2, s. 169.

Hapis Temi

Nâzım Hikmet, âdeta sürgünlüğün izdüşümü olarak uzun yıllar hapis hayatı yaşamıştır. Türkiye Komünist Partisi davasından hüküm giyip İstanbul, Ankara, Bursa ve Çankırı cezaevlerinde toplam 13 yıl hapis yatmış olması, bir dava adamı olan Nâzım'ı şiir yazmaktan alıkoymamış, aksine yazma şevkini daha da artırmıştır.²² 1933 yılında tutuklanıp hapse girdikten iki yıl sonra daha önce tanıştıkları Piraye Hanım'la evlenen Nâzım, aynı zamanda hapishane sürecinde en içli duygularını eşi Piraye Hanım için kaleme aldığı şiirlerinde dile getirmiştir:

Ne güzel şey hatırlamak seni,

Bir mavi kumaşın üstünde unutulmuş olan elin

Ve saçlarında

Vakur yumuşaklığı canımın içi İstanbul toprağının...

.....

Ne güzel şey hatırlamak seni!

Sana tahtadan bir şeyler oymalıyım yine:

Bir çekmece

Bir yüzük

Ve üç metre kadar ince ipekli dokumalıyım.

Ve hemen

Fırlayarak yerimden

Penceremde demirlere yapışarak

Hürriyetin sütbeyaz maviliğine

Sana yazdıklarımı bağıra bağıra okumalıyım...²³

22 Esra Kara, *Bir Sürgün Olarak Nâzım Hikmet ve Yurt Dışındaki Hayatı*, Hece Aylık Edebiyat Dergisi, Türkçenin Sürgün Şairi Nâzım Hikmet Özel Sayısı, s.152; Hannâ Minâ, *Nâzım Hikmet es-Sicn. El-Mer'e. El-Hayât, Dâru'l âdâb*, 4. Baskı, Beyrût, 2000.

23 Nâzım Hikmet, *Piraye İçin Yazılmış: Saat 21-22 Şiirleri Dört Hapishaneden Rubailer*, Kuvâyı Milliye Şiirler 3, Yapı Kredi Yayınları, 15. Baskı, İstanbul, Ocak 2011, s. 95-95.

Nâzım, “Bir Cezaevinde Tecritteki Adamın Mektupları” adlı şiirinde yine eşi Piraye ile dertleşerek iç sıkıntısını aşmaya çalışır:

Senin adını

Kol saatimin kayışına tırnağım la kazıdım.

Malum ya bulunduğum yerde

Ne sapı sedefli çakı var;

(bizlere âlât-ı katia asla verilmez)

Ne de başı bulutlarda bir çınar.

Belki avluda bir ağaç bulunur ama

Gökyüzünü başımın üstünde görmek

Bana yasak...²⁴

Şiirlerinde hapis veya bir başka deyişle zindan kavramını çok sık dile getiren Dervîş’in, hapis bağlamında Nâzım Hikmet ile aşağı yukarı aynı kaderi paylaştığını söylemek pek de abartı sayılmaz. Zira, Nâzım’ın eşi Piraye’ye yazdığı mektupların tarz ve üslubu ile Dervîş’in hapisten annesine yazmış olduğu mektupların tarz ve üslubu birbirine oldukça yakındır. Nitekim onun hapiste yattığı günlerde annesinin pişirdiği ekmeğe ve kahveye duyduğu özlemi dile getiren “Annem” şiiri yayınlandığında büyük yankı uyandırmıştır:

Özliyorum ekmeğini annemin

Kahvesini

Dokunuşunu

Ve günden güne

Büyüyor içimde çocukluğum

İyi bakıyorum kendime

Çünkü ölürsem

---

24 Nazım Hikmet, *Bir Cezaevinde Tecritteki Adamın Mektupları, Piraye İçin Yazılmış: Saat 21-22 Şiirleri Dört Hapishaneden Rubailer*; Kuvâyi Milliye Şiirler 3, Yapı Kredi Yayınları,15. Baskı, İstanbul, Ocak 2011, s. 143.

Utandırım annemin gözyaşlarından
Kabul et beni geri dönersem bir gün
Kirpiklerine örtü yap beni
Ört kemiklerimi
Topuklarınla tertemiz, çimenlerle vaftiz edilmiş

Bağla beni
Bir tutamıyla saçının
Kuyruğundan sallanan bir iple elbisenin
Dokunsam anne derinliklerine kalbinin
Bir ilah olabilirim
Bir ilah
Geri dönersem eğer
Koy beni fırının ateşine kömür gibi
Ve as beni evinin çatısına çamaşır ipi gibi
Kaybettim çünkü direncimi
Olmadığı için duaların senin

Yaşlandım, geri ver bana çocukluğum, yıldızlarını
Eşlik edeyim küçük serçelere
Dönüş yolunda
Yuvana senin²⁵

Gerek sürgün, gerekse hapis veya hapisaneden bahsettiği dizelerinde pek fazla yakınmayıp her iki kavramı da bir bakıma içselleştirdiği görülen Dervîş, “Zindandan Telgraf” adlı şiirinde hapisle ilgili duygularını şu şekilde dile getirmiştir:

²⁵ Mahmüd Dervîş, ‘Âşık Min Fîlestîn, Dîvânu’l-A‘mâli’l-ûlâ-1, s. 106.

*Zindanın sonundan uçtu avuç dolusu saçlarım
Bağlayarak ellerinizi rüzgâra.. Üzerinde ateşin
Ben buradayım ve surların arkasında ağaçlarım
Boyun eğdiriyor mağrur dağa.. Ağaçlarım
Geldiğimden beri ödüyorum mihr borcunu, yükselmedi
Yıldızlardan başka bir şey surlarımın telleri üzerinde²⁶*

Dervîş, “Zindan” adlı şiirinde ise içinde bulunduğu hapis hayatından olağan bir durummuş gibi bahseder:

*Değişti evimin adresi
Ve yemek saatim
Ve yiyecek miktarı değişti
Ve elbisemin rengi ve yüzüm ve şeklim hatta ay bile
Daha tatlı oldu ve daha büyük
Yeryüzünün kokusu: Misk
Doğanın yemeği: Şeker
Sanki ben üzerindeyim parıltısının eski evimin
Ve yeni bir yıldızın..
İki gözümle simsiyah²⁷*

Diğer Ortak Motifler

Şiirleri yeni kuşak üzerinde büyük etki yapan Nâzım “Yürüyen Adam” adlı şiirinde kendini anlatırken gençlere, aydınlara, özellikle işçilere, kısacası tüm emekçi kesime mücadele azmi aşılamaaya çalışmıştır:

---

26 Mahmûd Dervîş, *‘Âşık Min Filestîn*, Dîvânu’l-A’mâli’l-ûlâ-1, s. 115.

27 Mahmûd Dervîş, *‘Âşık Min Filestîn*, Dîvânu’l-A’mâli’l-ûlâ-1, s. 117.

Yürüyor o,

ıslıkla

kızgın bir ölüm marşı çalarak.

Yürüyor o

Gövdesi bir gemi gibi yükselerek,

alçalarak,

Yürüyor adım, adım

Yürüyor ağır, ağır

Yürüyor

Çıplak

İki bıçak

Gibi, gerilmiş yüzünde

Gözleri.

Yukarıdaki dizelerde şair, kendi dönemi ve sonraki genç kuşağa devrimci fikirleri aşılamağa çalışmakta, davaları uğruna yılmadan, sarsılmadan korkusuzca davranmalarını öğütlemektedir.²⁸

Nâzım'ın dizelerinde söz konusu olan toplu yürüyüş, Dervîş'in Filistin'li bir çocuğun şahsında Filistin direniş hareketini anlattığı "Ahmed ez-Za'ter" adlı şiirinden alınan aşağıdaki dizeleriyle de örtüşmektedir:

Diren!

Şimdi tamamlayacağım senin için şarkımı

Ve kaldıracağım önündeki barikatı senin

Şimdi tamamlayacağım sende sorularımı

Ve çıkaracağım seni toz duman içinden²⁹

28 Hicran Göze, *Bir Zamanların Kadıköy'ünde Edebiyatçılar ve Aşkları*, Kubbealtı Neşriyatı no: 161, 1. Baskı, İstanbul, 2010, s. 106.

29 Mahmûd Dervîş, *el-A'râs*, Dîvânü'l-A'mâli'l-ûlâ-2, s.263.

Şair kimliğinin yanı sıra bir dava adamı olması, ömrünü ve sanatını komünizm propagandasına adanması nedeniyle şiirlerinde sert ve keskin ifadeler kullanmıştır. Söz konusu sertlik “putları kırma” terminolojisi olarak şiirlerindeki üslubuna yansımıştır. Nâzım Hikmet, Peyami safa ve Vedat Nedim’in aralarında bulunduğu bir grup yenilikçi şair, Zekeriya Sertel’in neşrettiği “Resimli Ay” dergisinde yayınladıkları şiirlerle aralarında Yakup Kadri, Hamdullah Suphi gibi milliyetçi ve aynı zamanda Ahmet Hâşim gibi eskiyi savunan edebiyatçılarla “eski-yeni” kavramları etrafında edebî tartışma başlatırlar. Fakat bu tartışma sonraki aşamalarda ideolojik boyut kazanır.³⁰ Nitekim Nâzım, “putları kırma” söylemi çerçevesinde şairlik hayatının en sert söz ve üsluplu şiirlerini kaleme almıştır:

İki serseri var:

Birinci serseri

köprü altında yatar,

Sularda yıldızları sayar

Geceleri...

İkinci serseri var:

İkinci serseri

Atlas yakalı sarhoş sofralarında

Bağdatlı bir dilencinin çaldığı sazdır.

Fransız emperyalizminin

İdare meclisinde

Ayvazdır....³¹

Sosyalist orijinli bir şair olması bakımından Nâzım’da olduğu gibi Mahmûd Dervîş’in şiirlerinde de “putları kırmak” söylemine rastlamaktayız. Fakat söz konusu söylemi Dervîş, doğrudan ideolojik çatışmanın dışavurumu olarak değil, işgal güçlerine başkaldırıcı dile getirme anlamında kullanmıştır:

---

30 Fikret Uslucan, *Kırılan Putlar Düşman İlan Edilen Dostlar Nâzım Hikmet’in Kalem Kavgaları*, Hece Aylık Edebiyat Dergisi, Türkçe’nin Sürgün Şairi Nâzım Hikmet Özel Sayısı, Yıl: II, Sayı 121, Ocak 2007, s. 70-82.

31 Fikret Uslucan, *a. g. e.*, s. 72.

Aşk yasak ..

Burada polis ve alın yazısı

Kırılır putlar ilan edersen sen aşkını

Kara gözler için

Yol kesiciler gözetliyorlar her aşığı

Atina.. Ey Atina.. Nerede benim dostum?³²

Şiirlerinde, kendilerine özgü söylem geliştirmeyi başaran Nâzım Hikmet, şiirsel metinlerinde hem kahramanların, hem de anlatıcının ağzından konuşma becerisini sergileyebilmiştir.³³ Destansı bir anlatım üslubuyla kaleme aldığı “Si-mavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı” adlı şiirinde diyalog üslubunu ustaca kullanmıştır:

Dönüldü Bedreddine.

Denildi: “ Sen de konuş.”

Denildi: “ Ver hesabını ilhadının.”

Bedreddin

Baktı kemerlerden dışarı.

Dışarıda güneş var.

Yeşermiş avluda bir ağacın dalları

Ve bir akarsuyla oyulmaktadır taşlar.

Bedreddin gülümsedi.

Aydınlandı içi gözlerinin,

Dedi:

-Mademki bu kere mağlubuz

32 Mahmüd Dervîş,el- ‘Asâfir Temûtu Fî’l-Celil, Dîvânu’l-A‘mâli’l-ülâ-1, s. 285-287.

33 Sıddık Akbayır, *Aynı Göğün Uzak Yıldızları Necip Fazıl Nazım Hikmet*, Asur Yayınları, İstanbul, 2010, s. 295.

Netsek, neylesek zaid.

Gayri uzatman sözü.

Mademki fetva bize aid.

Verin ki bağına basak mührümüzü.³⁴

Destansı anlatım tarzıyla birlikte kullanılan diyalog üslubuna Dervîş'in şiirlerinde de rastlamak mümkündür:

Dedik size: çıkacağız kısa bir süre, çıkacağız

Beyaz bir sayfaya. Biliyoruz biz ne demek olduğunu girişin ve çıkışın

Çıkacağız hemen şimdi. Yola çıktı babamız bizim aramızdaki, annesi kelimeye gitmek için

Ve biz dedik:

Çıkacağız. Açılın bir adım kandan taşmış olan üzerimize

Kapatın toplarınızı. Durdurun saldırı halindeki uçakları bir beş dakika daha

Vazgeçin bombardımandan karada ve denizdeki, bir üç dakika daha

Çıksın çıkacaklar ve girsin girecekler

Çıkacağız; dedik ya çıkacağız,

Bırakınız kısa süre son veda için. Selam olsun bize, selam olsun bize.³⁵

SONUÇ

İki şairin karşılaştırması neticesinde şunlar söylenebilir:

1- Nâzım Hikmet için, “sadece Türk şiiri bağlamında değil, aynı zamanda evrensel şiir bağlamında “sosyalist lirizm” türü şiirin mucididir” demek, yanlış olmaz.³⁶ Kaldı ki onun “Devrim Şairi” unvanını almasındaki en büyük faktör bu olsa gerektir. Aynı lirik unsuru Mahmûd Dervîş'in şiirlerinde de rahatlıkla göre-

---

34 Nâzım Hikmet, *Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedrettin Destanı*, Şiirler-2, YKY yayınları, İstanbul, 2002, s.169.

35 Mahmûd Dervîş, *Hiye Ugniye.. Hiye Ugniye*, Dîvânü'l-A'mâlî'l-ülâ- 3, s. 17-18.

36 Talat Sait Halman, *Nâzım Olmasaydı*, HeceAylık Edebiyat Dergisi, Türkçe'nin Sürgün Şairi Nâzım Hikmet Özel Sayısı, Yıl:II, Sayı 121, Ocak 200, s. 524.

biliriz. Onun bu lirik üslubunda, evrensel anlamda sosyalist faktörler rol oynamış olmakla birlikte, Filistin halkının İsrail işgaline karşı vermiş olduğu bağımsızlık mücadelesi kapsamında “direniş” faktörü daha ağır basmaktadır. Zaten kendi toplumu tarafından ona “Direniş şairi” unvanı verilmiş olmasının nedeni de budur.

2- Gerek Türk şiiri, gerekse evrensel şiir bağlamında “Devrim diyalektiğini” şiirle bağdaştırma cesaretini ilk kez gösteren şair Nâzım Hikmet’tir.³⁷ Mahmûd Dervîş’te ise “Direniş diyalektiği” kavramından söz etmek mümkündür. Özellikle Filistinlilerin işgale karşı direniş hareketini sembolize eden “Ahmed ez-Za’ter” adlı şiiri onun bu karakterini yansıtmaktadır.

3- Her iki şairin şiirlerinde gerçek insanların yaşamlarını konu alan gerçek hayattan kesitler yoğunluktadır. Destansı bir anlatımla kaleme alınan “epik” türü şiirlerdeki insan tiplerine “kahramanca hareket etme” görevi yüklenmiştir. Çünkü her iki şair de, yaşadıkları dönemde toplumlarının sesi olarak algılanagelmışlerdir.

4- Nâzım’dan kısa bir süre önce başlamış olan konu ve biçimde özgürleşme felsefesine dayalı serbest şiir, onun sayesinde perçinleşmiş³⁸ ve Yeni Türk Edebiyatı’na damgasını vurmuştur. Öte yandan, 1940’lı yıllarda Iraklı şairler Nâzık el-Melâike, Bedr Şâkir es-Seyyâb, Abdulvahâb el-Beyâtî, Bulend el-Haydârî ile başlayan, 1950’li yıllardan itibaren ivme kazanan “Arap serbest şiir hareketi” Mahmûd Dervîş ile zirve yapmıştır.

5- Nâzım Hikmet’i Modern Türk şiirinin en önemli ismi, Mahmûd Dervîş’i ise Modern Arap şiir estetiğinin zirvesi olarak algılamak mümkündür.

6- Şiirlerinde sanat ve politikayı iç içe işleyen her iki şair de, evrensel dünya görüşüne sahip politik bir kimliğin temsilcisi olmuşlardır.

37 Talat Sait Halman, *Nâzım Olmasaydı*, Hece Aylık Edebiyat Dergisi, Türkçe’nin Sürgün Şairi Nâzım Hikmet Özel Sayısı, s. 524.

38 Talat Sait Halman, *Nâzım Olmasaydı*, a.g.e., s. 524.

KAYNAKLAR

- Akbayır, Sıddık, *Aynı Göğün Uzak Yıldızları Necip Fazıl Nazım Hikmet*, Asur Yayınları, İstanbul, 2010
- Ateş, Dinçer, *Nazım Hikmet'te Bir İz Olarak Anadolu ve Memleket*, Hece Aylık Edebiyat Dergisi, Türkçe'nin Sürgün Şairi Nâzım Hikmet Özel Sayısı, Yıl: II, Sayı 121, Ocak 2007.
- Aydın, Kâmil, *Karşılaştırmalı Edebiyat Günümüz Postmodern Bağlamında Algılanışı*, Birey yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul, 2008.
- Aytaç, Gürsel, *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, Say Yayınları, İstanbul, 2003.
- Dervîş, Mahmûd, *el-'Asâfir Temûtu Fî'l-Celîl*, Dîvânu'l-A'mâli'l-ûlâ-1-3, Riad El-Rayyes Books S.A.R.L., Beyrut, 2009.
- Dervîş, Mahmûd, *el-A'mâlu'l-Cedîdetu'l-Kâmile-1-3*, Riad El-Rayyes Books S.A.R.L., Beyrut, 2009.
- Enginün, İnci, *Mukayeseli Edebiyat*, 2. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1999.
- Göze, Hicran *Bir Zamanların Kadıköy'ünde Edebiyatçılar ve Aşkları*, Kubbealtı Neşriyatı no: 161, 1. Baskı, İstanbul, 2010.
- Halman, Talat Sait, *Nâzım Olmasaydı*, Hece Aylık Edebiyat Dergisi, Türkçe'nin Sürgün Şairi Nâzım Hikmet Özel Sayısı, Yıl: II, Sayı 121, Ocak 2007.
- Hasan, Ahmed *Şâ'iru'l-Mukâveme Mahmûd Dervîş*, Dâru'l-Fârûk Lil İstismârât ve's-Sekâfe, I. Baskı, Kâhire, 2008.
- Hikmet , Nâzım, *Yeni Şiirler*, Adam Yay., İstanbul, 1987.
- Hikmet, Nâzım, *Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedrettin Destanı*, Şiirler-2, YKY yayınları, İstanbul, 2002
- Hikmet, Nâzım, *Yeni Şiirler (1951-1959) Şiirler 6*, Yapı Kredi Yayınları, 10. Baskı, İstanbul, Nisan 2010.
- Hikmet, Nâzım, *Piraye İçin Yazılmış: Saat 21-22 Şiirleri Dört Hapishaneden Rubailer*, Kuvâyı Milliye Şiirler 3, Yapı Kredi Yayınları, 15. Baskı, İstanbul, Ocak 2011.
- Kara, Esra, *Bir Sürgün Olarak Nâzım Hikmet ve Yurt Dışındaki Hayatı*, Hece Aylık Edebiyat Dergisi, Türkçenin Sürgün Şairi Nâzım Hikmet Özel Sayısı, Ocak, 2007.

- Kerman, Zeynep, *Yeni Türk Edebiyatı İncelemeleri*, Dergâh yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2009.
- Mînâ, Hannâ *Nâzım Hikmet es-Sicn. El-Mer'e. El-Hayât*, Dâru'l âdâb, 4. Baskı, Beyrût, 2000.
- Said, W. Edward, *Entelektüel Sürgün, Marjinal, Yabancı*, İngilizceden çeviren Tuncay Birkan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1995.
- Said, W. Edward, *Yersiz Yurtsuz*, İletişim Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 2010.
- Uslucan, Fikret, *Kırılan Putlar Düşman İlan Edilen Dostlar Nâzım Hikmet'in Kalem Kavgaları*, Hece Aylık Edebiyat Dergisi, Türkçe'nin Sürgün Şairi Nâzım Hikmet Özel Sayısı, Yıl: II, Sayı 121, Ocak 2007
- Yıldırım, Selahattin, *Bu Dünyadan Mahmud Derviş de Geçti, Şiirleri, Bir Söyleşi Gibi*, <http://syildirim-salah.blogspot.com/>.

